

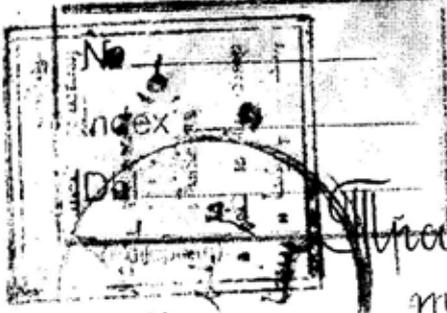
МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ
НОМЫН САН

А. Позднеев

**Транскрипція
палеографического текста
“Юань-чао-ми-ши”**

Товчит толтыг Б. Сумьябаатар
Эрхэлсэн Го. Аким

Улаанбаатар хот
2005 он

Монгол улс 1902, снб.

Франсгритица палеогеографического текста „Дамь-гао-ми-чи“

Уинше хаган по хургаур цегре тэнгэри
или исудар наг. нагале веровний неб
эжэ лоркаату торексен борте мина аюкгуу.
ана по определению родившийся юрний лова бина.

Горай или хой марал-аюктай. Атэне
орена ео нестфий лавь бина. или овра
кстурлокоу прэба. Омань муран по теригре
переправилеи приши. ———— фиска наг. цестох у
Бурхан хандун на мунтухилокоу торексен
у коивами родител
Баталман аюкгуу.

ms. 6535/00

Баталман по коур Тамара. Тамара
над сина
или коур Хорикар-марган. Хорикар-марган по
над сина наг.
коур Аурасан-борозун. Аурасан-борозун коур Вани-
сина наг. сина
хагау. Вани-хагау или коур Енд-видун. Енд-видун
над сина

А. Гуронг

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯᠤᠨ ᠨᠢᠷᠦᠴᠠ
ᠲᠣᠪᠴᠢᠶ᠋ᠠᠨ ᠪᠣᠯᠪᠠᠰᠤ
ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠲᠦᠮᠡᠨᠦ
ᠰᠦᠨᠢᠶᠡᠷ ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ
ᠰᠦᠯᠳᠡ ᠪᠦᠲᠦᠭᠡᠯ ᠠᠵᠢ

Mongᠭol-un Niᠷuča
Tobčiyān bolbasu
Mongᠭol tümen-ü
Sün-iyer bičigsen
Süld bütügel aji

Монголын Нууц Товчоон бол,
Монгол түмний
Сүүгээр бичсэн
Сүлд бүтээл аж

01. Монголын Нууц Товчоо юу?

Монголчуудын Нууц Товчоо юу?

Юнлү хааны үе 1403–1408 онд эмхтгэсэн "Өнө баясгалант их толь" (нан. 永樂大典 yǒng-lè dà-diǎn. Юн-лэ да-дянь. Юнлү-гийн их журамлах бичиг гэж буулгасан ч буй. Орос хэлнээ "Собрание редких книг" гэж хөрвүүлдэг)д Монголын Нууц Товчооны маань эх хадгалагдан үлдсэн. "Мин-гийн барламал эх"ээс хуулбарлан "Өнө баясгалант их толь"д оруулсан нэр нь Юань би-ши (元秘史 yuán-mì-shǐ. Юаний Нууц Түүх) бөгөөд Гу Гуан-ци (顧廣圻.1778–1835) Юань-чао би-ши (元朝秘史 yuán-cháo-mì-shǐ. Юань гүрний Нууц Түүх) гэж өөрчилсөн хэмээдэг. Түүний ард нангиад цүүцгэрдүү үсгээр 忙豁命紐察脫卜察安 máng-huō-lǔn niū-chá tuō-bū-chá-ān гэж бичсэнээс улбаалан бид "Монголын Нууц Товчоон" гэж нэрлэсээр ирэв. Өдгөө, Монголын Нууц Товчоог хятад, орос, япон, франц, герман, түрк, перс, англи, чех, мажар, польш, казах, буриад, солонгос, болгар, марати, испани, швед (профессор Стафан Розен Staffan Rosén орчуулж байгаа) хэлнээ орчуулж, орчин цагийн монгол хэлнээ хэдэнт хөрвүүлээд байна.

Харин, европ дахины хэлнээ орчуулахдаа Монголын Нууц Товчоог "Монголчуудын Нууц Товчоо" гэж буулгасан байдаг. Жишээлбэл, оросоор "Сокровенное сказание *Монголов*", "Секретная история *Монголов*", Тайная история *Монголов*"; англиар The Secret History of the *Mongols*; францаар Histoire Secrète des *Mongols*; германаар Die Geheime Geschichte der *Mongolen*; чехээр Taina Kronika *Mongolu*; польшоор Taina Historia *Mongolów* гэх мэт.

"Монголын" (Монгол улсын), "Монголчуудын" (монгол хүмүүсийн) гэдэг үгсийн утга хараажаар эрс ялгаатай атал, ихэс эрдэмтэд хэрхэн юуны учир тийн буулгаснаа тайлбарласан нь үгүй. "Нууц түүх" дэлхий дэхинд олон боловч, Монголын Нууц Товчооноо "Монгол хэмээх улс"ын Нууц түүх гэсэн санаа агуулагдаж байдаг тул европ дахины дээрх санамсаргүй(?) "уламжлалт" эндүүрлийг залруулбаас зохистой гэж боддог оо нуух юун. Мөхөс хүн, 1998–99 онд Стокольмийн их сургуульд ажиллахдаа, "Швед хэлээр Монголын Нууц Товчоог орчуулахдаа эл эндүүрлийг давтаж болохгүй" гэдгийг Стафан Розен багшдаа хичээнгүйлэн захиж, тусгай тайлан бичиж үлдээсэн бөгөөд дээрх "эндүүрэл"ийг залруулсан орчуулга болно гэж найдаж суугаа.

02. Өдгөө бидэнд Цянь Да-синь(1772-1773), Бао Тин-бо (1728-1814), Гу Гуань-ци(1778-1835)гийн гэсэн үндсэн гурван гарбичмэл эх уламлан ирсэн. Эдгээр нь өөр өөрийн зам мөртэй. Тухайлбал, Бао Тин-бо 1805 онд "Өнө баясгалант их толиос" хуулсан ба түүнийгээ 1847 онд Хань Тай-хуа-д өгч, Хань Тай-хуа 1872 онд П.Кафаровт өгч, Кафаров түүнийг 1878 онд А.М.Позднеевт дамжуулан өгсөн нь Монголын Нууц Товчооны Санкт-Петербургийн эх гэж алдаршсан. Архимандрит Палладий хэмээх шашин номын нэрээрээ цууд гарсан Петр Иванович Кафаров (1817-1878) Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхийг оросоор орчуулж 1866 онд хэвлүүлсний дээр орос кирилл үсгээр галигласан гарбичмэл нь өдгөөг хүртэл Оросын Шинжлэх Ухааны Академийн Дорнодахины судлалын хүрээлэнгийн Санкт-Петербургийн салбарын хөмрөгт хадгалагдсаар байгаа ба гэрэлзургийн хуулбар нь Монгол улсын Шинжлэх Ухааны Академийн түүхийн хүрээлэнд байдаг байна. П. Кафаровын эл гарбичмэлийг А.М.Позднеевийн орос орчуулгатай хамт хэвлэх гэж хэдэнт оролдсон авач бүтээгүй байна (дараа энэ эхүүдийг хэвлэж өгтөг эрдэмтэдээ буян үйлдэх болно).

Монголын Нууц Товчоог судлагсад дэлхийн монгол судлалд үнэт хувь нэмрээ оруулсан эрдэмтэд гэдэгтэй маргашгүй. Тэдний гавьяаг их бага, дээр дор гэж шаталж үнэлж болдоггүй, үүх түүх түүнийг зөвшөөрдөггүй. Гагцхүү хэн нь ямар салбарт юуг түрүүлэн санаж сэдэж, хийж бүтээсэн бэ гэдэг дэс дараа, хичээл зүтгэл гэж бол бий. Тэр нь тухайн хүний хувийн халдашгүй дархан өмч, түүхэн гавьяа болж хоцордог, дуурсагддаг учиртай. Жишээлбэл, Монголын Нууц Товчоог нангиад эхээс нь монгол худам үсгээр сэргээн буулгасан анхны хүн хэн бэ гэвэл, оросын нэрт монголч эрдэмтэн А.М.Позднеев (1851-1920) даруй мөн. Энэ гавьяаг хэн ч булаацалдаад нэмэргүй.

Энэ удаа бидний хэвлүүлэн буй ном нь, Кафаровын гарбичмэлийг судалгаандаа ашиглаж байсан А.М.Позднеевийн 1897 онд нийтлүүлсэн бүтээл юм. Хэдэн хувь хэвлэсэн, хувь заяа нь хэрхсэн, одоо хаана хаана байгааг мэдэхэд хялбаргүй, юу ч атугай тун ховор номын тоонд орсон нь илт байна. Мөхөс хүн 1960-аад оны сүүлчээр Монгол улсын Төв номын сангаас нэг хувийг олж, академич Ц.Дамдинсүрэн зэрэг эрдэмтэдээ мэдүүлэхэд "Сонин сэвүүн олдвор байна, цаашид судлууштай зүйл" гэж урмас хайрлаж билээ. Энэ олдворын тухай "Монгол хэлшинжлэлийн номзүй" гэдэг бүртгэл (УБ.1972)ийн 79-р талд товч тайлбар нийтэлсэн.

Нууц Товчоо судлаач нэрт эрдэмтэн Л.Манлажав "Two Translations of the Secret History of the Mongols in the Ulanbator State Library"- Researches in Altaic Languages-: Proceedings of the 14th PIAC (Budapest, pp.147-150) гэсэн өгүүлэл хэвлүүлсэн ба доктор Д.Цэрэнпил "Монголын Нууц Товчооны номзүй, судлалын тойм"(УБ.1990) доо эш татан мэдээлсэн зүйл бий (87, 92-р тал). Энэ номын тухай хаанаас ямар сураг ажиг гарах нь вэ гэж чих тавьж, алдагдаж үрэгдчих вий хэмээн санаа зовнисоор нэлээд хэдэн жилийн нүүр үзэв. Эл бүтээл тун ховордсон нь тодорхой болсон тул, Монголын Үндэсний номын сангийн дарга, орчуулагч гүүш, хичээнгүй судлаач Акимд хэлж олуулаад, 110 жилийнх нь ойг амдуулан хамтран хэвлүүлэхээр санаа шулуудсан нь энэ ээ. Одоо, эл бүтээлийн тухайт ойллогыг толилуулая.

Транскрипція палеографическаго
Транскрипція палеографическаго
текста "Юань-чао-ми-ши"

• Жамцаранов 1902,

Спб. гэж эхний нүүрний баруун дээд талд Жамсраны
Цэвээн авгай өөрөө үзгээр бичиж, Жам гэсэн үсгийг онолдуулан,

Из книг

Цыбен Жамцарано гэсэн үгтэй, номын тэмдгээ дарсан байна.

- Энэ нүүрэнд монгол улсын номын сангийн гурван үеийн, дөрвөлжин, дугариг хэлбэрийн тэмдэг даржээ.
- Номын сангийн хуучин дугаар М 49 мон. П471 (Хорон харандаагаар), шинэ дугаар 2-мс 6535/00 (бэхээр)

• Транскрипція палеографическаго

текста "Юань-чао-ми-ши" гэж эхлэж байгаа ба баруун доод талд А.Позднеев гэсэн гарын үсэгтэй.

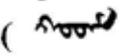
- Нийт 112 нүүр. Зүйлийн дугаар огт тавиагүй (Угаас байгаагүй зүйл). Монголын Нууц Товчооноос "Бөөрийн бөгс дор, Цэрийн цээж дор" гэсэн хэллэг хүртэл (96-р зүйлийн 16-р мөр хүртэл) орос кирилл үсгээр галигласан, мөр дагуулан оросоор хадмаллан орчуулсан, мөн МОНГОЛ худам үсгээр буулгасан ба үг хэллэгийн тайлбар хийжээ, үүнд:

1-59-р тал хүртэл Монголын Нууц Товчооны орос кирилл үсгийн галиг, орос үгчилсэн хадмал орчуулгатай. Хүний нэр, газар усны нэрийг орос орчуулгандаа давтан бичээгүй, хөндлөн зурж товчилсон (Галигаас үз гэсэн үг). Дунджаар нэг нүүрнээ 28 мөртэй. Гэрэлт шугам тавьж гараар бичсэн. Энэ хэсгийг Позднеев авгай шууд өөрөө бичсэн бололтой.

61-90-р тал (60-р тал хоосон) хүртэл

Возстановленный монгольский текстъ

"Юань-чао-ми-ши" гэсэн гарчигтай. Монголын

Нууц Товчоог монгол худам (qudm-a) үсгээр буулгасан байна. Нэг нүүрнээ 13 мөртэй. Гэрэлт шугам тавьж гараар бичсэн.

Монгол худам үсгээр сэргээн буулгасан энэ хэсгийг Позднеев авгай өөрөө бичсэн үү, өөр хүн бичсэн үү гэдэг нь жаахан эргэлзээтэй. Примечанія к тексту "Юань-чао-ми-ши" гэсэн тайлбар сэлтийн зүйлийг Позднеев авгай шууд өөрөө бичсэн нь орос кирилл үсгийн хэлбэрээс тод харагдаж байна. Гэтэл, тайлбар сэлтийн доторхи монгол худам бичгийн хэлбэр ба 61-90-р талд буй монгол худам үсгийн буулгал хоёр өөр хүний гарын үсэг мэт байна (хэвлэмэл эхээс нягтлан үзнэ үү).

91-112-р тал хүртэл тайлбарын хэсэг. Примечанія къ тексту

"Юань-чао-ми-ши" гэсэн гарчигтай. Энд, 1) "Хаган", 2) "-но", 3) "Хүчжаур", 4) "Дэгэрэ", 5) "Тэньгэли" (Тэнгэри), 6) "Торексен"(төрсөн), 7)"Ачжүү"(ажгүү ~ ажай), 8)"Хо' ай", 9)"Ажигай",10)"Ирэба", 11)"Онань" 12) "Коун" зэрэг 26 үг хэллэгийн тайлбар буй. Энэхүү

оросоор бичсэн тайлбарт, монгол худам үсэг, монгол дөрвөлжин үсэг, нангиад, төвд үсгээр хадаж тодруулан, зохиол бүтээлээс эш татсан зүйлс бий.

Одоо, зуу гаруй жилийн тэртээ, алдарт эрдэмтэн А.Позднеев

Монголын Нууц Товчоог орос кирилл үсгээр яаж галиглаж, монгол худам үсгээр хэрхэн буулгасныг онцлог жишээгээр дэлгэр үзүүлэе (хайж олоход хялбар дөхөмийг бодож, сүүл үеийн Нууц Товчооны зүйл, мөрийг хадаж өгөв) :

ᠰᠡ Нууц Товчоог монгол худам үсгээр буулгахад хоёр янзын зарчим байдаг. *Нэг нь*, 17-р зууны үед хэвшин тогтсон сонгодог монгол бичгийн дүрмийн дагуу сэргээн буулгах. *Нөгөө нь*, Нууц Товчооныхоо нангиад галигт дулдуйдан, тухайлбал, Нууц Товчоон дахь үгийн хэлбэрийг хадгалан буулгах явдал юм. Энэ тухай мөхөс хүн 1990 онд хэвлүүлсэн Нууц Товчооныхоо 954-964-р талд тов тодорхой жишээтэйгээр дэлгэр тайлбарлан бичсэн. Энэ хоёр зарчмыг судлаачид одоо болтол хутгасаар л байна. Нууц Товчоог галигласан хэдхэн зуун нангиад үсгийг ч мэдэхгүй, ганц нэгэн үгийг хүний амаар будаа идэж бичигчээд, Монголын Нууц Товчоог эртний хэлбэрээр нь буулгав, эрдэм шинжилгээний орчуулга хийв, сонгомол эх гаргав гэх зэргээр бичиж, зарлаж яав ч таарахгүй.

Харин, Нууц Товчоог монгол худам үсгээр дэлхийн монгол судлалын түүхнээ анхлан буулгасан их гавьяатай бөгөөд Нууц Товчооных нь үгийн хэлбэрийг хадгалахыг нэн хичээсэн хүн бол оросын суут эрдэмтэн А.М.Позднеев болохыг энэ бүтээл нь бэлхэнээ харуулна.

ᠰᠢ Нууц Товчоо бол Нууц Товчоо билээ. Тийм зохиолд ийм байна, ийм дурсгалд ийм байна, тэгэхээр Нууц Товчоонд ийм л байх ёстой хэмээн Нууц Товчоог сэргээхдээ энд тэндээ эсэн бусан зүйлийг татаж оруулах, Нууц Товчоонд байгаагаас нь өөрөөр галиглах зэрэг нь байж боломгүй зүйл. Цаг үе, зохиогч, бичлэгийн өнгө аяс нь хутгалдан чухамхүү бантан гэгч тэр болно. Байх ёстой л байсан бол, Нууц Товчоонд байх л шүү дээ. Нууц Товчоог зохиогч, галиглагч нар тиймхэн зүйлийг мэдэхгүй байх учиргүй. Харин, бидний билгийн нүдэн тэгшрээгүйн харгай биш буй заа хэмээн хоромхон ч гэсэн бодох ёстой бус уу. Нууц Товчоо руугаа хуруу хүмсаа дураар дүрж яахан болох билээ. Жишээлбэл, Монголын Нууц Товчоонд "Тэнгэр" гэдэг үг 70 удаа гарч, далууланд нь "騰格^{ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ}理" (Téng-ké-gǐ, Тэнгэри) гэж байхад, бусад дурсгалд ^{ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ} Tng-gi гэж байдаг, тэгэхээр Нууц Товчоонд ийм байх ёстой. Энэ бол Нууц Товчооны алдаа гэж үзэх нь юутай ухвар мөчид бодол вэ. Зуун жилийн тэртээ их эрдэмтэн А.М.Позднеев авгай үүнийг мэдэлгүй "тэнгэри" гэж галиглаж, монголоор ^{ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ} гэж буулгасан болж байна уу. Үгүй дээ, үгүй. Нангиадаар галиглахад ашигласан Нууц Товчоондоо тийм л байсан байхгүй юу.

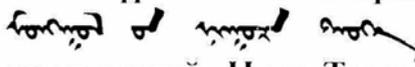
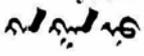
Хааны зарлигаар хийж байгаа зүүлдээ дураар юм нэмэх, хасах, эхнийг өөрчлөх зориг сэтгэл дундад зууны мэргэдийн толгойд яав ч багтахгүй.

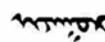
Бид, хэт өдгөөчлөн бодохоос сэрэмжлэх нь зүйтэй. Жишээлбэл,

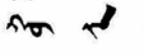
• ^{ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ} (1-1)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт ^{ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ} гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "хаган но" гэж галиглаад, монгол худам үсгээр ийнхүү буулгасан байна. Өдгөө цагт "хааны"

гэдэг үгийг ^{ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ} гэж бичдэг бол, Нууц Товчоонд энэ үгийг нангиад-аар hä-han-nè хэмээн галигласныг Позднеев авгай дагасан хэрэг. Нууц Товчоог бичсэн монгол худам үсгийн зөв бичих дүрмийн онцлог нангиад галигт хэрхэн туссаныг харуулсан жишээ гэж үзвээс зохистой.

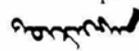
Түүнийг Позднеев авгай хэвтүүлэн буулгасан нь даруй энэ мөн. Саяхан Хэлзохиолын хүрээлэнгийн хөмрөгөөс олдсон, нэр нь үл мэдэгдэх хүний "Монголын Нууц Түүх" (Сөүл. 2005 он) гэдэг нэртэй, Нууц Товчооны анхны монгол худам үсгийн галигт зүй ёсоор орж буй бүтээлд энэ үгийг гэж галигласан нь Позднеев багшийнхтай тохирч буйг гоцлон тэмдэглэвээс зохид.

 (1-1)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр “хучжаур” гэж галиглаад, монгол худам үсгээр ийнхүү буулгасан байна. Дээр дурдсан "Монголын Нууц Түүх" нээ энэ үгийг гэж галигласан нь Позднеев авгайн “хучжаур” гэсэнтэй таарна. Позднеев багш эхэндээ h- бүхүй үгсийг “” гийн алиныг ч оруулалгүй буулгасан байна. Гэхдээ, ор тас анзаараагүй биш ээ. Үгийн эхний h-гийн учрыг 100–103–р талд дөрвөлжин үсгийн дурсгалаас жишээ татан дэлгэр тайлбарлажээ.

 (1-2)

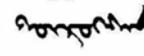
Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр “тэнгэри” гэж галиглаад, монгол худам үсгээр ийнхүү буулгасан байна. Дээр дурдсан "Монголын Нууц Түүх" нээ энэ үгийг гэж галигласан нь Позднеев авгайн “тэнгэри” гэсэнтэй тохирч байна. Тэгэхээр, Нууц Товчоог монголоор буулгахдаа, бусад дурсгалд байдгийг баримтлан “ tngri” гэж буулгана хэмээн зүтгэдэг, буулгасан жишээ байгаа нь хараажаар буруу болж байна даа. (Дээр өгүүлснийг нэхэн үзнэ үү).

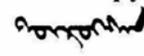
 (1-2,5...)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт гэж байгааг

А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр “торексен” гэж галиглаад, монгол худам үсгээр гэж буулгасан байна. Дээр дурдсан

"Монголын Нууц Түүх" нээ энэ үгийг гэж галиглажээ.

Өдгөө цагт гэж бичдэг. Позднеев авгай Нууц Товчооны нангиад галиг эх дэх үгийн хэлбэрийг амьжруулан буулгасан байна.

Аль алиныг нь буруутгах учиргүй. гэвэл, 17–р зууны үед бүрэлдэн тогтсон гэдэг сонгодог монгол бичгийн зөв бичих дүрмээр буулгасан явдал бөгөөд, гэвэл, Нууц Товчоонд байгаа үгийн хэлбэрийг хадгалж буулгасан гэсэн үг. Гагцхүү, нэгэн бүтээлд нэг жигд л байвал болох нь тэр.

 (1-2)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр “чина” гэж галиглаад,

монгол худам үсгээр харин гэж буулгасан байна. Нууц Товчооных нь хэлбэрийг хадгалаад гэж болох л байсан. Гэвч тэгсэнгүй. Судар бичгийн Хүрээлэнгийн үед монгол үсгээр галигласан "Монголын Нууц Түүх"нээ энэ үгийг гэж галиглажээ. Өтгөс их эрдэмтдийн санаа гүн, тусгал хол буй заа. Өдгөө, тиймээ иймээ гэх нь номын хүний жудаг бус.

 (1-3)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "хо'ай" гэж галиглаад, монгол худам үсгээр гэж буулгаж, 106-108-р талд дэлгэрэнгүй тайлбарла сан. Үүнээс гадна ийг "хоа" (7-1), ийг "гоа" (7-2) гэж ялгасан. Судар бичгийн Хүрээлэнгийн үед монгол үсгээр галигласан "Монголын Нууц Түүх"нээ энэ үгийг гэж галиглажээ.

Монголын Нууц Товчооны ба ийг хэлбэрээр ба утгаар ялгасан зүйл монгол хэлнээ одоо болтол байдгийг сануулах нь илүүц бус. Тухайлбал, гэвэл "Овор сайхан"ыг хэлдэг (36-5054) гэсэн нь энэ үгнээ эр эм хүйсийн ялгаа байхгүй гэсэн үг. гэвэл "эхнэрийн маш гоог" (36-5062) хэлдэг гэсэн нь энэ үгийг зөвхөн эм хүйснээ хэрэглэдэг гэсэн үг. Монголын Нууц Товчооноо үгийн утгыг тун нарийн зааглаж хэрэглэснийг эндээс харж болохоос гадна, орчин цагийн монгол хэлнээ тэрхүү улбаа мөр хадгалагдсаар байгааг басхүү мэдэж болно.

 (1-3)

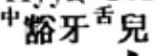
Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "ачжи'ай" гэж галиглаад, монгол худам үсгээр гэж буулгаж, 105-106-р талд тайлбарласныг эхээс үзнэ үү. "Монголын Нууц Түүх"нээ энэ үгийг гэж галиглажээ. Нууц Товчоонд   "ажгуу" "ажай" гэсэн хэлбэр хоёул буй. А.Позднеев авгай   ийг "ачжуу" гэж галиглаж (1-2) гэж буулгаж, ийг "ачжи'ай" гэж галиглаж (1-3) гэж буулгасан бол "Монголын Нууц Түүх"нээ түүрүүчийнхийг нь   сүүлчийнхийг нь гэсэн байна.

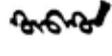
 (1-3)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт гэж байгааг А.Позднеев авгай монгол худам үсгээр (1-3) гэж буулгаж, орос кирилл үсгээр "ирэба" гэж галиглажээ. Монгол хэлний эгшиг зохицох ёс, монголчуудын хэл яриаг мэдэхгүйн улмаас тийнхүү галигласан биш ээ. ба ба ийг зааглах нарийн учир начиртай

болохыг А.Позднеев багш сайтар ухаж, тэр тухайгаа 108-р талд тайлбарласан байх ба мөн, 罷 ийн солонгос дуудлага “pha” болохыг анхааралдаа авна уу. Харин, “Монголын Нууц Түүх”нээ 亦⁵列罷 ийг гэсэн буй.

- (1-4)
Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт 幹難 гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр “Онань” гэж галиглаж, монгол худам үсгээр (1-4) гэж буулгасан. Өдгөө цагт гэж бичдэг хэдий ч дундад зууны үед “Онан” гэж дуудаж гэж бичиж байсныг Нууц Товчоо бидэнд хэлж өгч байгаагаас гадна, “орон” гэдэг үгийг Өлзийт хааны захидалд “оран ” гэх зэргээр бичсэн (ийм жишээ олныг дурдаж болно)ийг эш татаж 109-р талд тайлбарлажээ. Мөн, хэвлүүлэн буй эхийн 61-р талд гэдэг үгийн өмнө улаан бэхээр, үзгээр (?) гэж бичсэн харагдана. Харин, “Монголын Нууц Түүх”нээ 幹難 ийг гэсэн буй.
- (1-4)
Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт 嫩秃^黑刺周 гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр “нунтухлачжоу” гэж галиглаж, монгол худам үсгээр (1-4) гэж буулгасан. Нэлээд олон Нууц Товчоонд, мөн, өдгөө цагт гэж бичдэг энэ үгийг аль хэдийн, зуу гаруй жилийн тэртээ А.Позднеев их эрдэмтэн маш зөв буулгасан байна. Урьдын мэргэдийн бүтээсэн, бичсэн, хэлсэн зүйлийг дуратган, эш татан өгүүлэхгүй, хүн мэдэхгүй байх хэмээн нүдэн балай хандах аваас, мэдээллийн зууны үед тэр нь ив ил болж, хаашаа харж үхэх билээ. Нэн ялангуяа шинжлэх ухааны салбарт ажиллаж буй хэн боловч ичих булчирхайтай байх нь чухал гэдгийг хэлэх юун.
“Монголын Нууц Түүх”нээ 嫩秃^黑刺周 ийг гэсэн буй.
- (1-5)
Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт 巴塔赤^中罕 гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр “Батачихан” гэж галиглаж, монгол худам үсгээр (1-5) гэж буулгасан. Сүүлийн үеийн судлаачид энэ үгийг гэж хоёр салган утгыг тайлбарлах болсон. Харин, А.Позднеев авгай Нууц Товчооны нангиад эхэд зай аваагүй, бөлгийн хойно буй нангиад товч орчуулганд ч цуг бичсэн байдлыг харгалзан гэж буулгасан байна. Дээрх саналуудын нэгийг зөв, нөгөөг буруу гэж яс хагалах нуталгаа хараахан бүрдээдүй.
“Монголын Нууц Түүх”нээ 巴塔赤^中罕 ийг гэсэн буй.
- (2-1,1,2,2,3,3,4 ; 3-1,2...)
Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт 可温 гэж байгааг

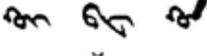
А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "коун" гэж галиглаж, монгол худам үсгээр (2-1,1,2,2,3,3,4 ; 3-1,2...) гэж буулгасан. Нарийн учрыг үл мэдэх хүн ийг хараад "хөд" гэж уншиж мэднэ. Тийн унших үндэс бий. Дундад зууны үед "хөл" ийн олон (хос) тоо нь "хөд" байснаар барахгүй, Нууц Товчоонд ч гарна. Нууц Товчооны 101-р зүйлийн 6-р мөрнөө гэж буйг "qoyag köd, хоёр хөд", монголоор гэж буулгахаас өөр замгүй. Энд ижил бичлэгтэй, өөр утгатай хоёр үгийн тухай хэлэлцэх болов.

Бидний өгүүлэн буй нь "хөл"ийн "хөд" биш, өдгөө "хөвгүүн, хөвүүн" гэж бичдэг үгийн Нууц Товчооны хэлбэр юм.

А.Позднеев багшийн "коун" гэж галиглаж, монголоор гэж буулгасан нь зүйтэй. Гагцхүү Нууц Товчоог мэдэхгүй хүн ийг "көүн" гэж гаргахгүй, "көд" гэж уншиж мэдэх л юм. Түүнээс болж, дээрх хоёр үг хутгалдан будилж болох тал буй.

Харин үүнийг, Тод үсгээр бичвэл тун сайн ялгарна. Энэ мэтэсийг харгалзан, мөхөс хүн, Тод үсгийн зөв бичих дүрэм бол нэн эртний уламжлалтай бөгөөд, Зая Бандида шинээр зохиосон биш, боловсруулсан зүйл гэж бодож бичсэн зүйл бий. Энэ нь,

Нууц Товчоог зохион бичих үеийн монгол худам бичгийн зөв бичих дүрэм бол ярианы хэлэндээ ойрхон байсан гэсэн санаа. Сонгодог монгол бичгийн хэлний зөв бичих дүрэм бол тухайн үеийн ярианы хэлнээсээ холдсон дүрэм. Эл зангилааг анзаараагүй зарим судлаач Нууц Товчоог бичмэл эхээс биш, амаар хэлүүлж хятадаар галигласан гэж гүүрч бичдэг. Чухамдаа бол, ярианы хэлэндээ ойр зөв бичих дүрмийг баримталсан Нууц Товчооны бичмэл эхээс хятадаар галигласан гэж үзвээс зохистой. Харин,

"Монголын Нууц Түүх"нээ ийг гэж, Нууц Товчооныхоо нангиад галигт хоёр үетэй байгаа үгийг гурван үет болгон галигласан, ий өмнө хоёр цэг тавьсан үзэгдэнэ.

"Хөвүүн, хөвгүүн" гэсэн ганц тоот үгийг дээрх маягаар буулгалаа, боллоо гэж саная. Гэтэл, Нууц Товчоонд гардаг " хөвүүд, хөвгүүд" гэдэг үгийг гэж буулгахад хүрэх ба буулгасан ч

байна. Жишээлбэл, 63-р талд гэсэн буй.

Бас энд нэгэн шаггүй асуудалтай тулгарна. Үүнд, Монголын Нууц Товчоон дахь ба юм. Эхний нь kē-uep гэсэн дуудлагатай бөгөөд, "Хөвүүн" гэдэг үгийн Нууц Товчооны хэлбэр, хоёрдох нь kū-uep гэсэн дуудлагатай, " Хүмүүн" (хүн) гэдэг үгийн Нууц Товчооны хэлбэр. Дэдэд буй гэдэг нангиад үсэг нь адилхан. Эхэнд буй, ойролцоо дуудлагатай kē ба gū -гаар л ялгарна. Озава багш ийг kō'ün , ийг kū'ün (дэд үенээ урт ü) ; Рахевильц багш ийг kō'ün , ийг gū'ün гэж тус тус галигласан байдаг. ба гэдэг монгол үгсийн дунд ордог "-b-" "-m-" авианууд Нууц Товчооны галигт тэмдэглэгдээ

ᠲᠤᠯᠦᠷ ᠪᠢᠴᠢᠭ ᠤᠰᠦᠭ ᠵᠣᠴᠢᠶ᠋ᠠᠵᠤ
ᠲᠤᠯᠦᠭᠠᠷ ᠪᠢᠴᠢᠭ ᠤᠰᠦᠭ ᠵᠣᠴᠢᠶ᠋ᠠᠵᠤ

(漢) 始制文字 (韓) 始制文字 시제문자

(蒙) 始制文字. 몽어 번역(蒙語 翻譯) ↓

11. Tulvur^{*1} bičig üsüg joqiyaju

Тулгар бичиг үсэг зохиож

(漢) 乃服衣裳 (韓) 乃服衣裳 내복의상

(蒙) 乃服衣裳. 몽어 번역(蒙語 翻譯) ↓

tovtam qubčasu qunir emüsbei

тогтом хувцас хунар өмсвэй

Тайлбар:

*1 "тулгар" хэмээсэн нь "анх, анхлан" гэсэн утга.

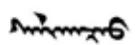
ч Mä-rán-l бөгөөд, "айл" маань ч a-yín-l юм. Энэ бол, Монголын Нууц Товчооны нангиад галигийн өвөрмөц талыг харуулах бөгөөд үсгийн галиг хийх явцад тодорсон зүйл. Хайрцаглан үзүүлбэл,

n/ng + l	n + tāo	n + mǐ
n+ chou	+ t	
+ chè	+ tūn	
+ chī	+ tái	
+ chén	+ dì	гэсэн авианы хослолд тохиолдож

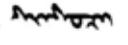
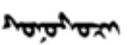
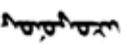
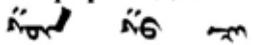
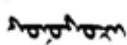
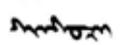
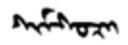
байна (Энэ тухай "Монголын Нууц Товчоо" 1990 он. 956-965-р талаас дэлгэрүүлэн үзнэ үү).

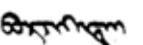
• (2-3)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт буй 撒里^中合察兀 гэсэн хүний нэрийг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "Сали - хачау"

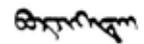
(2-3) гэж галиглаж, монгол худам үсгээр (2-3) гэж буулгасан. Энэ үгийн өмнө, улаан бэхээр гэж засч бичсэн байна (61-р тал). Эхнийх нь сонгодог монгол бичгийн хэлний зөв бичих дүрмийг барьсан, хоёрдох нь Нууц Товчооны үгийн хэлбэрийг тусгасан төдий ялгаа оршино. "Монголын Нууц Түүх"нээ 撒里^中 合察兀 ийг гэж галиглажээ

• (2-3,4)

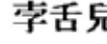
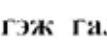
Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт буй 樽鎖赤 гэсэн хүний нэрийг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "Синсочи" (2-3) гэж галиглаж, монгол худам үсгээр (2-3) гэж буулгасан. Энэ үгийн өмнө улаан бэхээр гэж засч бичсэн (61-р тал) байна. Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд 樽鎖赤 гэж байгаа ба 樽 ийн дуудлага нь sim-/sin- юм. Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд гурван үетэй sim-sö-chi юм уу sin-sö-chi гэсэн үг байхад, дөрвөн үетэй гэсэн үг болгон засварласан учрыг гүүрэхүйеэ бэрх. Нангиадаар, үе алдаж галиглах ёс бараг л үгүй дээ. Харин "Монголын Нууц Түүх"нээ 樽鎖赤 ийг гэж галигласан нь дуудлагаараа дээрхэд дөхөж очиж байна. Монголын Нууц Товчооноо 樽 гэсэн үсэг үгийн эхэнд л 6 удаа орсон байх ба Sim-se-čü-le (48-1,1), simboli / sem boli (56-15) / sin boli (Позднеев. 75-р тал) гэдэг үгийн галигт хэрэглэснээс үзэхэд биш, юм уу юм уу (樽 ийн солонгос дуудлага нь sim) бололтой.

• (3-1)

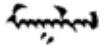
Монголын Нууц Товчооны нангиад галигт буй 孛兒只吉歹 гэсэн хүний нэрийг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "Борчжигидай"

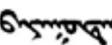
(3-1) гэж галиглаж, монгол худам үсгээр (3-1) гэж

буулгасан. Энэ үгийн өмнө улаан бэхээр гэж засч бичсэн (61-р тал) байна. Зангилаа нь 吉 -д байна. Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд 孛兒只吉歹 péi-ér-chī-kí-tái гэж байгаагийн 吉 ийн эртний

нангиад дуудлага нь kiēt, дундад эртний нангиад дуудлага нь kiet⁴, орчин цагийн нангиад дуудлага нь ji, Гуанчжоу аялгууны дуудлага нь kat⁷, Сучжоу аялгууны дуудлага нь jū⁶, орчин цагийн солонгос хэлний дуудлага нь kil, Орчин цагийн Вьетнам хэлний дуудлага нь kat⁵, орчин цагийн япон хэлний дуудлага нь kitsu/kichi, Хуа-и и-юй төлийн дуудлага нь gi, дөрвөлжин үсгийн дурсгал дахь дуудлага нь gii болно. Дээрх дуудлагуудыг ний харгалзан үзвэл, 吉 ийн дуудлага нь -ki- -gi- байна. Гагцхүү, орчин цагийн нангиад ба Сучжоу аялгууны дуудлага нь ji, jū⁶ ба байгаа нь, Позднеев авгайн эхийг засварласан хүн орчин цагийн нангиад хэлний дуудлагыг баримталсан байна гэж үзнэ. Хэрэв, засварлаачийн аяыг дагаж -ji- гэж дуудна гэвэл, наад зах нь "Чингис 成吉思" гэдэг нэрийг "Чингис" гэж дуудахад хүрнэ. Нууц Товчоонд 吉 гэсэн энэ үсэг үгийн эхэн, дунд, адагт 107 удаа гардаг ба жишээлбэл kijayaг(хязгаар), jalgisu (залгису), čikitei (чихтэй), Katagi (Хатаги) зэрэг монгол үгийн галигт орсноос харахад 吉 ийг -ki- -gi- гээр уншиж (3-1) гэж буулгах нь зүйд нийцтэй болж байна. "Монголын Нууц Түүх"нээ ийг гэж галиглажээ

• (3-2)

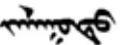
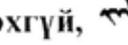
Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд 伯顏 raí-ièn гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр 'бойн, боянь' гэж хоёр янз галиглаж, монголоор гэж буулгасан байна. Жишээлбэл: Тороголчжин боян (3-2), Шинчи-боянь (9-5). А.Позднеев авгай 伯 ийг "ба- гаар биш, "бу-, бо-" гоор буулгах ёстой гэж гүн боджээ. Тэрбээр, Нууц Товчооны 15-р зүйлийн 2-р мөрнөө гардаг 伯牙兀歹 "Маалиг Баягуудай" гэдэг үгийг "Маалихбаяудай" гэж галиглаж, монголоор гэж буулгасан байна (64-р тал). Харин,

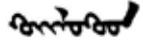
энэ үгийн өмнө, хэн нэгэн хүн , гэж улаан будган харандаагаар засч бичсэн (61-р тал) байна. Улаан бэхийн бичмэл Позднеев авгайнх бол, өөрөө зассан гэсэн үг. Ондоо хүнийх бол, өөр хүний санал. Учир начирын зангилаа нь 伯 ийн дуудлаганд байгаа тул 伯 ийн дуудлагыг жаахан дэлгэр авч үзье. 伯 ийн эртний нангиад дуудлага нь rak, дундад эртний нангиад дуудлага нь rak⁴, орчин цагийн нангиад дуудлага нь ro, Гуанчжоу аялгууны дуудлага нь rak⁸, Сучжоу аялгууны дуудлага нь ra⁶, орчин цагийн солонгос хэлний дуудлага нь ræg, Орчин цагийн Вьетнам хэлний дуудлага нь bac⁵, орчин цагийн япон хэлний дуудлага нь haku/hyaku, Хуа-и и-юй төлийн дуудлага нь bai, дөрвөлжин үсгийн дурсгал дахь дуудлага нь bau болно. Дээрх дуудлагуудыг ний харгалзан үзэхэд, Позднеев багшийн 'бойн, боянь' гэсэн галиг ба "буян" гэж уншсаныг бүрэн үгүйсгэх үндэс алга. Харин, үгийн утга нь "баян" байж магадгүй ("буян" ч гэсэн "баян"тай нийцэт утгатай болохыг анхаарна уу), монгол дөрвөлжин үсгийн дурсгалууд ба дундад эртний нангиад монгол Хуа-и и-юй толь дахь "bai, bay" дуудлагаас харахад, монгол хэлний "ба" ийг 伯 -гээр тэмдэглэдэг уламжлал байсан байна. Сүүл үеийн

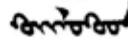
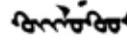
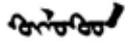
Нууц Товчоонуудад 伯顏 ийг гэж буулгаж бичиж зуршсан. Монголын Нууц Товчоонд 伯 гэсэн үсэг үгийн эхэнд 5 удаа, адагт 7 удаа л гардаг ба Čimbai, darbai, Baisingqur, Orbai, Qalibai зэрэг үгийн галигт оржээ. Үүнээс үзэхэд 伯 ийг bai/bay гэж уншихад болуужийн

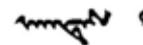
санагдана. "Монголын Нууц Түүх"нээ 伯顏 ийг гэж галиглажээ

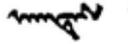
• (3-3)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд 札刺兀禿 chá-lā-wù-t'ü гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр 'чжалауту' гэж галиглаж, монголоор гэж буулгаж, оросоор "парень" гэж орчуулжээ. Энэ үгийн өмнө, гэж засч бичсэн (61-р тал) байна. Нангиад галигтаа үгийн дунд 刺 -la- байхад, хэн, хэрхэн "-л-"ийг "-р-" болгож, , гийг орхиж, гэж буулгасан юм бол доо. Нууц Товчоонд 刺 -la- ийг "-гā-" гаар дуудуулахын тул, зүүн дээд талд нь жижиг цүүцгэр хэлбэртэй 舌 бичиж, болгох ёстой. Цаанаа нэг л учиртай байх даа. Өдгөө тайлбарлахад бэрх зүйл. Сүүл үеийн Нууц Товчоонуудад гэж бичиж зуршсан үг. Монголын Нууц Товчоонд 刺 гэсэн үсэг үгийн эхэнд 2, дунд 369, адагт 74 удаа тус тус гардаг ба Qorilar, ayalaγsan, alalduqui зэрэг үгийн галигт оржээ. Үүнээс үзэхэд 刺 ийг la-, -la-, -la гэж галиглаж, 札刺兀禿 гэдэг үгийг гэхгүй, гэж унших нь зүйтэй санагдана. "Монголын Нууц Түүх"нээ 札刺兀禿 ийг гэж галиглажээ

• (3-3)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд 曲騾兀楊 гэж буйг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "кэйлуут" (3-3) гэж галиглаад монголоор гэж буулгажээ. гэдэг үгийн өмнө, (?) гэж засч бичсэн (61-р тал) байна. гэсэн энэ үгийн ар талаар улаан бэхээр тууш зурсан нь, зассаныхаа дараа ч түүндээ эргэлзэж, 'дахин нягтал' гэсэн санаа бололтой. Сүүл үеийн Нууц Товчоонуудад гэж бичиж зуршсан үг. Монголын Нууц Товчоонд 曲 гэсэн үсэг үгийн эхэнд л 11 удаа гардаг ба Küčü (хүч) зэрэг үгийн галигт оржээ. Позднеев багш 曲騾兀楊 阿黑思禿 ийг Оросоор "боевой мерин" гэж орчуулсан болохоор, монгол хэлний "хүлэг морин" гэдэгтэй утга дүйх тул, зөвхөн галигийн ялгаа гэж ойлгох учиртай. Харин, "Монголын Нууц Түүх"нээ 曲騾兀楊 ийг ši-lü-güd гэж галигласан нь сонин сэвүүн харагдана ('i'- гийн өмнө тохиолдох дээрх хоёр гийгүүлэгч авиа нутгийн аялгуунаа сэлгэдэг хуулийг нэхэн санана уу)

• (3-3)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд 阿黑思禿 ā-h-t'ā-sī-t'ü гэж байгааг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр 'ахтасту' гэж галиглаж, монголоор гэж буулгажээ. Энэ үгийн өмнө, гэж засч бичсэн (61-р тал) байна. Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд 阿黑思禿 ā-h-t'ā-sī-t'ü гэж байгаа тул гэх нь

зүйтэй. гэсэн нь түрэг хэлбэрээр нь буулгах гэсэн санаа байх. Гэхдээ, Нууц Товчоог сэргээн буулгаж байгаа тул, үгийн гарлаас зайлсхийж, гэх нь зөв. гэж бичие хэмээсэн бол, монгол бичгийн дэвсгэрлэн орсон -ү- ийг тэмдэглэсэн үсэг байх учиргүй. Гэтэл, Нууц Товчоонд гэсэн үсэг, дэвсгэрлэн орсныг харуулан, жижиг цүүцгэр хэлбэрээр баруун доод талд нь тодоос тод харагдана.

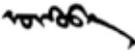
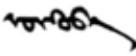
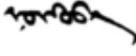
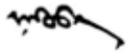
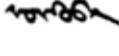
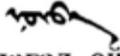
"Монголын Нууц Түүх"нээ   ийг   гэж галиглажээ

- (9-1) гэдэг үгийн өмнө, гэж засч бичсэн (61-р тал) байна 62-р талд мөн   гэж бичээд, ийг өөрөө баллаж болгосон байна.   гэх нь зөв. Харин А.Позднеев авгай (3-4) ' (5-1) гэж хоёр янз бичсэн байх ба зассан хүн гэсэн байна.

- (7-3) гэдэг үгийг нэмж оруулсан байна (62-р тал). Монголоор буулгасан эхэд   гэсэн байна. Харин Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд,   гэдэг үгсийн дунд гэсэн үг байгаа тул гэдэг үгийг нэмж оруулах нь зүйтэй.

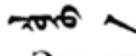
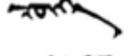
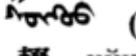
- (9-1)
Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд гэж буйг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "булухан" гэж галиглаад монголоор гэж буулгажээ. гэдэг үгийн өмнө, гэж засч бичсэн (62-р тал) байна. Монгол бичгийн өдгөөгийн дүрмээр бол гэж бичих ба Нууц Товчооны монгол үгийн бичлэг, хятад галигийг дагавал гэж бичих нь зөв. Позднеев авгай Нууц Товчооны   гэсэн үгийн хэлбэрийг хадгалан гэж сэргээжээ. Буруутгах учиргүй. Позднеев авгай Нууц Товчооны галиг эхэд буй монгол үгийн хэлбэрийг тэр хэвээр нь сэргээн үзүүлсэн жишээ нэлээн буй. Энэ нь огт санаандгүй зүйл биш, дотроо бодолтгой үйлдсэн зүйл. ' гэх зэрэг үгсийн тайлбар хэсэгт нэхэн үзнэ үү. "Монголын Нууц Түүх"нээ   ийг   гэж галиглажээ

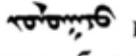
- (11-4)
Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд гэж буйг А.Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "ноууба" гэж галиглаад монголоор гэж, үгийн эхний "н-" ийн өмнө цэггүй буулгажээ. Цэггүй бичих ёс, бичсэн зүйл дээрхэн үеийн бичиг зохиолд зөндөө тааралддаг. Эргэн тойрных нь үгсийг нягтлан байж утгыг нь

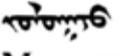
тодруулах зүйл ч гардаг. Жишээлбэл энд, дан гэдэг үгийг хараад " үхэв" гэж уншиж ч болно. Гэхдээ, ийн дуудлага "nèu" бөгөөд, хадмал орчуулгад 起去了 гэж байгаа тул "nügübe" гэж уншина. Харин, "нүүв" гэхийг монгол худам үсгээр гэж бичдэг. Энэ эхэд, А.Позднеев авгай гэж буулгаж, эл үгийн ард, гэж засч бичсэн (63-р тал) байгаа нь Нууц Товчооны дуудлагад ойртуулахыг хичээсэн хэрэг.

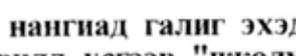
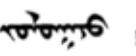
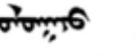
"Монголын Нууц Түүх"нээ ийг   гэж галиглажээ

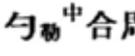
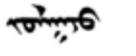
• () (12-2)

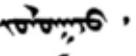
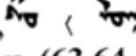
Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд гэж буйг Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "чжое" гэж галиглаад монголоор гэж буулгажээ. гэдэг үгийн өмнө, гэж улаан будган харандаа гаар засч бичсэн (63-р тал) байна. Энэ үгийг Озава багштан (урт) ; Рахевильц багштан гэж тус тус галигласан байдаг ба сүүл үеийн Нууц Товчоонуудад гэж бичиж зуршиж буй үг. Харин "Монголын Нууц Түүх"нээ ийг (гийн өмнө хоёр цэгтэй) гэж нэлээн өөр галиглажээ. ийн нэг янз дуудлагыг харгалзсан, эсвэл, харж буулгасан нангиад эхэд нь өөр үсэг байсан бололтой (Ер, "Монголын Нууц Түүх"нээ энэ мэт зүйл цөөнгүй.

Дараагийн гэдэг үгийн тайлбарт нэхэн үзнэ үү). Эдгээр нь галигийн зөрөө болохоос бус, утга алдарсан зүйлгүй.

• (12-3)

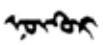
Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд гэж буйг А. Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "чжолухачжоу" гэж галиглаад монголоор гэж буулгажээ. Одоо цагт "золгож" гэхийг гэж бичдэг. Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд, дэвсгэрлэн орсон "л"-ээр бичээгүй, -luo- дуудлагатай гэсэн үсэг оруулж бичсэн учир А.Позднеев багш түүнийг амьжруулан гэж буулгажээ. Гэхдээ, Нууц Товчоонд "золгож" гэдэг үгийг дэвсгэрлэн орсон "-л-"тэй

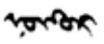
 гэж бичсэн тохиолдол буй (14-2) бөгөөд тэр тухайд нь Позднеев багш гэж буулгасан байна. Энэ нь, Нууц Товчоонд ямраар л байна, түүгээр нь галиглаж, монголоор буулгах ёстой гэсэн зарчмыг А.Позднеев авгай ягштал баримталж байсныг гэрчилнэ.

Харин, гэдэг үгийн өмнө, () , () гэж улаан будган харандаагаар засч бичсэн (63,64-р тал) байна. Эхний гэсэн үсгийг гоор биш, гоор унших ёстой гэсэн санаа аж.

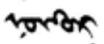
Сүүл үеийн Нууц Товчоонуудад уул үгийн утгыг харгалзан гэж

бичиж зуршсан. "Монголын Нууц Түүх"нээ 勻魯^中合周 ийг   гэж хоёр янз галиглажээ

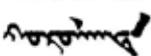
• (13-1)

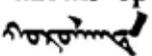
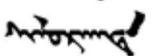
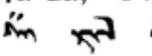
Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд 那可^舌兒 гэж буйг А. Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "нокор" гэж галиглаад монголоор гэж буулгажээ. Гэтэл, 63-р талд улаан будган харандаагаар эхний ийг () болгон зассан байна.

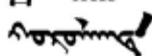
 гэвэл "на-" гаар ч уншина, "нэ-" гээр ч уншина. Эндээс 那 ийн дуудлагын асуудал гарч ирэв. 那 нь орчин цагт "nā, nǎ, nà, nèi" гэсэн хэд хэдэн өөр дуудлагатай үсэг. Мөн, 那 ийн эртний нангиад дуудлага нь na, дундад эртний нангиад дуудлага нь na¹, орчин цагийн нангиад дуудлага нь na², Сучжоу аялгууны дуудлага нь na², орчин цагийн солонгос хэлний дуудлага нь na, Орчин цагийн Вьетнам хэлний дуудлага нь na¹, орчин цагийн япон хэлний дуудлага нь na/da юм. Засварласан хүн эдгээрийг харгалзан үзсэн байна. Гэхдээ, Позднеев багштан 那 ийг буруу уншсан гэж тулгаж бас болохгүй. Учир нь, 那 ийн Хуа-и и-юй толийн дуудлага нь "no", дөрвөлжин үсгийн дүрсгал дахь дуудлага нь "no" бөгөөд, 那可^舌兒 ийн утга нь

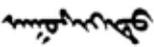
монгол хэлний "нөхөр" болох нь гарлангүй. Озава, Рахевильц багштан хоёул 那可^舌兒 ийг "nökör" гэж галигласан. Харин,

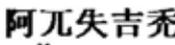
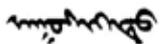
"Монголын Нууц Түүх"нээ 那可^舌兒 ийг   гэж галиглажээ.

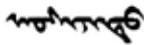
• (13-1)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд 失^舌羅^勅中合荅 гэж буйг А. Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "хоролхада" гэж галиглаад монголоор гэж буулгасныг 63-р талд улаан будган харандаагаар гэж зассан байна. 失^舌羅^勅中合荅 ийг сүүл үеийн судлаачид, тухайлбал, Озава багштан široŋa-da, Рахевильц багш sirolqa-da, "Монголын Нууц Түүх"нээ харин гэж тус тус галиглажээ.

Эхэнд буй 失 ийн эртний нангиад дуудлага нь šiet, дундад эртний нангиад дуудлага нь šiet, орчин цагийн нангиад дуудлага нь ši¹, Гуанчжоу аялгууны дуудлага нь sat⁷, Сучжоу аялгууны дуудлага нь sɿa², орчин цагийн солонгос хэлний дуудлага нь sil, Орчин цагийн Вьетнам хэлний дуудлага нь taɿ⁵, орчин цагийн япон хэлний дуудлага нь shitsu, Хуа-и и-юй толийн дуудлага нь ši, дөрвөлжин үсгийн дүрсгал дахь дуудлага нь ši юм. Гэтэл, А. Позднеев авгай 失^舌羅^勅中合荅 ийг орос кирилл үсгээр "хоролхада" гэж галиглаад монголоор гэж буулгаж, оросоор "жареное мясо дать" гэж орчуулсан нь маш сонин байна. Эндүү ташаа гэж хэлж зүрхлэхгүй. Их эрдэмтэн маань, монгол хэлний q/h/s авианы сэлгэх хуулийг харгалзсан, уул үгийн гарлыг арай өөрөөр ухаарч буулгасан байхыг үгүйсгэхгүй. Нууц Товчоо судлаачид 失^舌羅^勅中合荅 гэсэн үгийн утга, уул үг орсон хэллэгийг нэн их шохоорхож, элдэв янзаар тайлбарлаж, одоо болтол нэг мөр болгож чадаагүйн далд учир үүнд оршиж байж ч магад. Цаашид гүнзгийрүүлэн судлах шаардлагатай.

• (13-2)

Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд гэж буйг А. Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "аушигиту" гэж галиглаад монголоор гэж буулгасныг 63-р талд улаан будган

харандаагаар гэж зассан байна. ийн эхний

 ийг гаар уншихгүй, Нууц Товчоонд буй хос эгшигт гаар нь унших, дунд орсон үсгийг "-ги-" гээр биш, "-жи-" гээр унших ёстой гэж бодсон хүний санал байна. Энэ тухай (3-1) гэдэг үгийн тайлбарт дэлгэр өгүүлснийг нэхэн үзнэ үү.

• (13-2)

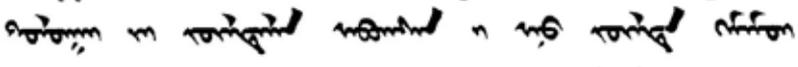
Монголын Нууц Товчооны нангиад галиг эхэд гэж буйг А. Позднеев авгай орос кирилл үсгээр "чжилду" гэж галиглаад

монголоор jiltu/jiltü гэж буулгасныг 63-р талд улаан будган

харандаагаар jiletü гэж зассан байна. нь жижиг цүүцгэр үсгээр, баруун доод талд бичигдсэн байх ба Нууц Товчоонд монгол хэлний дэвсгэрлэн орсон -л ийг тэмдэглэсэн байдаг тул, түүнийг задгай үе болгон -лэ- гэх нь таарамжгүй. Харин энд тун сонин нэг асуудал гарч ирж байна.

Нууц Товчооны 13-2,3-т байгаа гэсэн хэллэгийг судлаачид, Урианхай хүмүүн алсан бугынхаа уушгит зүлт арьсыг аваад, Добун мэргэнд бугын өвчин махыг өгсөн, түүнийг нь Добун мэргэн ачиж явж байсан мэт ойлгож, бичиж, орчуулж, буулгаж ирэв. Үүнд эргэлзэх тал гарч ирж байна. Добун мэргэн бугын огт арьсгүй, тэр том шалдан махыг аваад явж байсан болох нь ээ. Цаадах нь цус нөжий нь гоожуулаад өгч л байдаг, наадах нь аваад явж л байдаг болж байна уу. Тийм заншил эртний монгол аймгуудад байсан юм болов уу даа. Ээ юул бол. Энэ хэллэгийг дахин нягтлах шаардлагатай болов. Зангилаа нь   jiltu/jiltü гэдэг үгэнд байна. Зангилааг тайлахад, дараах хэдэн зүйлийг гоц анхаарах хэрэгтэй.

1) гэсэн бичлэгтэй, дээрх утга бүхүй үг миний үзсэн Хориннаймт тайлбар толь, Гучинзургаат тайлбар толь, Шагжийн Монгол үсгийн дүрмийн толь бичиг, Цэвэлгуйн Монгол хэлний товч тайлбар толь зэрэгт байхгүй.

2) Харин, юм уу гэж бичсэн зүйл бол бий. Үүнд, Шагж багшийн тольд " толгойг зүлтлэн авсныг нь зүлт хэмээмүй" гээд, гэдэг үгээ " толгойг зүрхтэй нь үргэлж авахыг хэлнэ" хэмээн сэнхэртэл тайлбарласан байна.

3)   гэдэг энэ үгийг Нууц Товчооны хятад мөр хадмал орчуулга ба бөлгийн эцсийн орчуулгад хэрхэн буулгасныг эрхбиш харгалзан үзвээс зохистой. Үүнд,   гэдэг үгийн ард мөр дагуулан 半截腔子 (히구리 (馬也) гэжээ. Үүний 半 нь "хагас, хэсэг", 截 нь "таслах" гэсэн утгатай. Бөлгийн хойнох нангиад

орчуулгад 皮帶肺子自要了 гэсэн байгаагийн 皮 нь "арьс", 肺 нь "уушиг" гэсэн үгс бөгөөд завсарт нь "бүс, бүслэх" гэсэн утгатай 帶 гэсэн үсэг орсон нь сонин байна. Хятад хэлний их толиудад 帶 ийг "бүс, бүслэх" гэсэн утгатай гэж тайлаад 金冠玉帶 (алтан малгай, хаш бүс) гэсэн жишээ татсан байх нь олонтой бөгөөд ойролцоо утгат үгийг 紳 гэж заасан нь мөн л "бүс", тэгэх мөртөө "том бүс" (大帶也 өргөн бүс) гэсэн нь тун сонирхолтой.

4) Тэгэхээр, урианхай хүн, бугын бүхэл арьсыг өвчиж авагүй, (өргөн) бүс хийхэд хүрэлцэхүйц нэгээхэн хэсгий нь аваад, үлдсэнийг Добун мэргэнд өгсөн байж болох бүс уу. Тийм ч учраас А.Позднеев авгай эдгээрийг ний харгалзан 阿兀失吉秃只都阿刺孫亦納阿卜抽 гэсэн хэллэгийг "сь легкими сь половиною кожи зада его взять" гэж оросоор хадмаллан орчуулсан болов уу.

"Тэргүүн оршил"ыг үүгээр өндөрлөе. Зарим үг, хэллэг, нөхцөл дагавар, засвар залруулга сэлтийн талаар цаашид үргэлжлэн өгүүлнэ.

Б.Сумьяабаатар

2005.07.25.